

TRESOR DELS AVIS

REVISTA MENSUAL DE ETNOGRAFIA MITOLOGIA I
FOLKLORE DE BALEARS

PUBLICADA PER
ANDREU FERRER

SUMARI

Elements folklòrics referents als Moros.—A. F.—Altre tradició.
—Ll. Lliteres.—La presó de Nàpols.—Gloses—L'Amo Antoni Vi-
cens Santandreu.—Cançoner popular de Catalunya.—(conkurs de folk-
lore).—Bibliografia.

TRESOR DELS AVIS

REVISTA D'ETNOGRAFIA, MITOLOGIA I FOLKLORE
BALEARS

ELEMENTS FOLKLORICS REFERENTS ALS MOROS

Hem anat publicant durant alguns números tradicions referents a moros. Es aquesta, per lo vist, materia abundosa perque de cada dia en surt qualcuna, i encara n'hi ha d'haver moltíssimes més que sols les falta qui les recul'esca i anoti.

Vagin avui algunes de les que tenim recullides.

ES CAPELLA MORO (1)

A Ciutat, fa poc encara, hi havia devés sa p'assa de Sa Dressana, una casa que li deien «Ca's Capellá Moro». ¿Sabeu d'on li venia tal nom? Idò, conten per aquí, que una vegada hi havia un capellá que sortia de la Seu, i al devallar les escales que duen adevant el jardí de la Reina, trobá un atlotet que, adossat a la paret, plorava am argament. S'hi acostá aquell sacerdot i li demaná qui era i què tenia. Ell contestá que li deien Amet i qu'era un atlot de barca, que tenia un patró de tan mal gènit que sempre el tupava, que'l havia enviat a du aigo fresca i

(1) La me contá mun pare, Cristòfol Ferrer d'Artá.

ell havia romput es cántir. I plora que plora, deia que no volia tornar a sa barca per por de que el patró'l matás.

Aquell capellá, posá ma a sa butxaca i li diu: Mira, no ploris, jas; vataquí m'n sou i ves a comprar un altre cántir. Aquell ninet prengué es dobbés i tot alegró'i partí cap a comprar un cántir nou.

Passá algú'n temps i es capellá sortí cap a València aon havia d'anar pel bateig d'un nabodet scu, i doná la coincidencia de que va fer el viatge amb sa barca que tripulaven aquell patró i s'esciauí Amet, que en tot el camí li va fer la bona form, en agraïment an es sou que li havia donat per comprar sa gerra.

Pes camí trobaren una nau de pirates que les envestí i les feu catius a tots, i patró, atlot, capellá i demés passetgers foren conduïts a sa Plassa d'Alger aont les posaren en venta.

Llavò se destapá que n'Amet era fiy d'un noble dels principals d'aquella ciutat que'l reconegué com a tal, i ell pregá llavonces a son pare que comprás an es patró i an es capellá, com així heu va fer. An es patró el destinaren a rodar a una sinia, i an es capellá el tengueren un quant temps amb ells ben tractat i vegent que s'anyorava, a súpliques d'en Amet que's recordava sempre des favor del cántir, li donaren la llibertat dugent-lo a Mallorca ben carregat de dobbés.

Anaren a desembarcar-lo a sa plaja d'es Maczoc del terme d'Artá i mentres sa barca s'allunyava altra volta, ell acudía a ses cases de Sa Cova a demanar qu'entre la paga, el duguessen a Palma. Aquella gent quant l'afinaren vestit de moro, perque així anava, heu donaven a ses cames, però el se declará i fou transportat a Ciutat aont s'va viure encara un grapat d'anys a sa casa qu'hem citada tot d'una, i tothom des de aquell día en avant l'anomaná Es capellá moro.

ERBES CURATIVES

Per curar sa coixera (1)

Diven que's moros eren molt pràctics en coneixer ses erbes que tenen la virtut de curar colca malaltia. Aquestes erbes existeixen

(1) La me contá en Juan Escanellas (a) Tet d'Artá l'any 1910.

encara pel nostro terme però no hi ha ningú que les conegui. Vataquí dos fets tradicionals qui ho proven.

Diu que quant el Rei En Jaume perseguia es moros, dos d'aquests que eren encalsats per cristians, corrien pès *Barraic de Sa Ca.ova* cap a la mar quant un d'ells fou ferit a una cama; però així mateix seguia fent es coix. Al punt va veure que s'hauria de retre i demaná ajuda an es company qu'era esforsegit ferm i el se va carregar. Quant arribaren an *Es Jonquet* varen veure que havien presa molta ventatja an es cristians i s'aturaren. Es moro sá, trescá un poc per allá i cuínt una erba que s'hi cria, en va fe una empasta i l'hi posá a sa cama quedant es ferit bo de sa coixera i pogueren arribar be fins a la ma i s'embarcaren.

Per curar sa ceguera (1)

Diuen qu'en *Es Pla de Betlem*, devés Sa Colonia de St Pere, s'hi cria una erba que té l'extraordinaria virtut de curar se ceguera. No hi ha cap mallorquí qui la conegui, però es moros sabien be la virtut que tenia i amb ella hei curaven tots es cegos. Conten que molt de temps després d'haver estat es moros expulsats de Mallorca pel Rei En Jaume, una dematinada, molt abans de sortí es sol, en un dia que hi havia molta de roada, se va veure una galiota que s'anava acostant cap a sa vorera. Atracada a unes penyes, un moro saltá a terra i desembolicant unes sabates grosses que duia dins un mocador de daus, les se posá i comensá a trescar d'aquí i d'allá per tot *Es Pla de Betlem* aont hei creixia un gran erbatge. Després de trescar cosa d'un' hora per dins aquella erba tan roada, se torná treure ses sabates, les embolicá altre volta dins aquell mocador, s'en aná cap a la galiota i entrat dins ella torná fer rumbo cap a Alger.

¿Perqué seria tota aquella misteriosa maniobra? Diuen que el Rei Moro havia quedat orb, i haguent-li dit un dels seus adobants d'una erba de tothom desconeguda, que curava sa ceguera i sa criava an *Es Pla de Betlem* d'Artá enviá expressament aquell moro, i conten que just passant-se un parey de vegades aquelles sabates roades per demunt ets uys quedá el Rei totalment curat.

A. FERRER.

(1) M'ho contá el meu padrí (a. c. s.) l'any 1905, que tenia 83 anys.

ALTRE TRADICIO

L'Arxiduc d'Austria, Lluís Salvador, entre els molts de treballs que té de Folklorista de la nostra terra, en publicà un de Rondalles i Tradicions, recullides de boca del nostre poble durant la segona mitat del segle passat. An a aquest llibre, titulat «Märchen aus Mallorca», hi ha algunes tradicions referents a la vila d'Artà i als altres pobles de la comarca llewantina.

Vatnetaquí una:

EL FET DE LA TORRE DE CANYAMEL

E-hi havia un homo que tenia dos fills i una filla; s'en anaren a principis de Juny a segar blat a un camp just devora la Torre de Canyamel. Fermaren una vadella que s'en havien duïta amb ells a la vorera del torrent de Na Nyana i començaren a segar.

La filla s'en anà a la font de Sa Bagura a cercar aigo i s'en dugué un poc de roba per rentar-la.

Eren poc més o manco les nou o les deu; quant veren tres homs qui baixaven de la part alta del torrent, desfermaren la vadella i fugien per l'altre part oposada a la Torre; eren moros.

Quant els dos fills veren que els moros s'en duïen la vadella, ja li han estret cap à ells, un amb la seua faus, l'altre sense res.

Quant se varen tòpar, s'armà entre ells una brega, porque els joves se'n volien dur altre pic la vadella arrera i no hu porien conseguir. Un dels moros amb un bastó, que havia cuidat de dur se'n amb una bona punta, pegá an aquell que duia la faus, i'estormeiá de tal manera que li caigué la faus.

Durant aquesta brega el gordiá de la torre tocá el corn, porque havia vist un altre estol de moros qui desembarcava a la vorera de mar. Els homs qui se barallaven, fugiren, i els demás treballadors de tot aquell contorn tothom se'n anà cap a la torre per amagar-s'hi.

Quant foren just devora la torre se recordaren de la germana que havia anat a cercar aigo i encara no havia comparegut al sò del corn, i ja son partits a cercar la germana tots plegats amb son pare i els altres homs que havien anat a la torre.

Se'n anaren cap envant, i quant els moros les veren, fugiren tot depressa, però com que estaven devora la gola (desembocadura del torrent), ben aprop de la vorera de mar, just devora una cova, deixaren la vadella per mos de que amb ella no porien passar la gola.

Alguns d'ells se'n anaren corrensos i trobaren aquella atlota qui havia anada a cercar aigo maltractada i fermada a un arbre devora la font. Els moros l'havien trobada devora la font i de tal manera l'havien posada que estava moridora.

Son pare i els germans alçen la filla i la se'n duen encara viva cap Artá, però mentres tant ella muri, i eis altres homos per venjar-se corren cap an els moros a la vorera de la plaja, però allá havien ells deixat preparat un bot i ja havien fuits. Els de terra no pogueren perseguir-los més, però les esperaren que passasen pei trajecte qui va a la Cova dels Coloms, com arribaren devant la Cova de l'Ermita hi pujaren al capdemunt de la muntanya i miraren, varen voure just devant el Cap Vermey una gran barca, mentres que dins el bot ja no hi havia ningú.

Aquella gran barca se'n anava a la vela, i els homos d'Artá no pogueren venjar la mort d'aquella joyeneta.

PER LA TRANSCRIPCIÓ:

Ll. Lliteras.

LA PRESÓ DE NAPÒLS

Moderat

A la Ciutat de Nàpols
n'hi ha una presó,

la vida mia,

N'hi ha una presó,

la vida amo'.

Hi ha vintinou presus
qui canten la cançó.

la vida etc.

La dama está en finestra
qui escolta la cansó.

la vida etc.

Los presos s'en van teme.
ja no cantaren, no.

la vida etc.

— ¿Perqué no cantau presus?
¿perqué no cantau, no?

la vida etc.

—Com hem de cantá, senyora,
si estam en greu presó?

la vida etc.

—Mun pare, lo bon pare
jo vus demán un dó.

la vida etc.

No vus demán Valencia
ni tampoc Aragó.

la vida etc.

—Ma fia Margalida,
¿quin dó vuleu que us do?

la vida etc.

—Mun pare, lu bon pare
lés claus de la presó.

la vida etc.

—Ma fia Margalida,
açó no hu faré, no.

la vida etc.

Als presus qu'allá canten
lus matarán a tots.

la vida etc.

—Mun pare, lo bon pare,
no'm mateu l'amadó.

la vida etc.

—Ma fia Margalida,
¿quin és ton amadó?

la vida etc.

—!l de la roba blava
aquell qui n'és tan ros.

la vida etc.

—Ma fia Margalida,
será el primé de tots.

la vida etc.

—Ai pare, lo meu pare
a mi penjau-me i tot.

la vida etc.

GLÒSES

*de l'amo Antoni Vicens Santandreu de Son Garbeta, escrites per son amic
Juan Antoni Parera Caldentey.*

13

La mort es imparcial
no respecta ric ni pobre,
mos ne du així com mos troba
sia s'estat bo o mal;
fa sa sort de cada qual
sia mala, sia bona;
aquell qu'en vida be obra
guanya es premi eternal.

14

La mort en realitat
no té cos ni té figura
és un excés de penura
un doló el més extremat
que acaba a l'humanitat;
separa i posa a la una
el cos a la sepultura,
s'ànima a l'eternitat.

15

La mort és cosa fatal
evitar-la és impossible,
amb eï seu cop molt terrible
sacudeix el natural,
i lo que és corporal
heu mata i deixa insensible
i deixa incorruptible
lo qu'és espiritual.

16

La mort no l'atura res;
sempre tresca en prontitut,
no respecta joventut
ni rebrotxa sa veyès
no l'espanta robustés
ni se dol de s'abatut
i ningú homo ha sabut,
el seu camí per on es.

17

S'experiencia mos fa
sa prova a la descuberta
la mort és certa e incerta
vuy di: es segú que vendrá,
i no sabem quand será
perque s'hora és indirecta,
hey importa está alerta
si's bot volem acertá.

18

Per morir no té ningú
temps ni lloc assegurat
tant pot sê amb brevedat
com amb pausa, temps madú;
peró lo que és més segú
ès que al temps menos pensat
com a falcó apressurat
ve la mort i mos ne du.

19

De la mort som devorats
s'hora que menos pensam;
noltros la mort oblidam,

ella no mos te oblidats
 tenim es dies contats
 en cabar-los, mos n'anam,
 adios vida, i passam
 allá a les eternidats.

20

De mort no n'hi ha més qu'una
 per cada particulá,
 desdixat qui'l trobará
 en pecat, gran desventura,
 perque sa pena segura
 de condemnat la tendrá
 perque es danys que la mort fa
 son mals que no tenen cura.

21

Qui vol alcansá son fi
 d'eterna i felis sort
 no esper s'hora de sa mort
 a voler-se converti
 que se pot extreventi
 el temps no donar-li lloc
antes, va di en Banyot
 diu, un refrany mallorquí.

22

Ara vaig a dar-vos noves
 de lo que vos he promés
 diguent-vos que la mort és
 diferent de moltes modes;
 segons han estat ses obres
 de mal i de be com és
 i perque heu tengueti entés
 heu vaig a fer a ses proves.

Seguirá

"CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA,,

CONCURS --- ANY 1922

L'Orfeó Catalá, amb el fi d'intensificar, l'aplega de materials per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, a tots els amadors de la cançó popular de terres de llengua catalana (Catalunya, Balears, Valencia, Roselló,) adreça la present convocatòria de concurs, la qual es regirà pel següent cartell:

Premis

Premi de 1.000 pessetes al recull de cançons populars catalanes, inèdites i no premiades en cap altre concurs, o variants de les ja conegudes, que per llur importància en qualitat i quantitat en sigui mereixedor a jutj del jurat.

Dos premis de 500 pessetes cada un als reculls que segueixen en importància al guanyador del premi anterior.

Premi de 500 pessetes al recull de ballets, danses i compar-ses populars catalanes, inèdites i no premiades en cap altre concurs, que per llur importància en qualitat i quantitat en sigui mereixedor a jutj del jurat.

Premi de 250 pessetes al recull més abundant e important de cants i cantarelles d'infants i jocs infantils amb tonada, inèdits i no premiats en cap altre concurs, o variants dels ja coneguts.

Premi de 250 pessetes al recull més abundant e important de tocades i crides típiques i tota mena de música popular que no siguin cançons, danses o ballets i siguin inèdites i no premiades en cap altre concurs, o variants de les ja conegudes.

Mil pessetes a distribuir en accèssits entre els reculls de tota mena que, no havent estat apremiats, mereixin distinció a jutj del jurat.

Bases

Primera.—D'acord amb les Normes generals per a la recollida de cançons i tota mena de música popular que acompanyen aquest cartell, i a fi que els reculls que es presentin a concurs reuneixin les condicions necessàries; convé que totes les peces de cada recull vagin acompanyades de les dades que a continuació s'especifiquen, les quals haurán de consignificar-se fidelment i verídica ometent-se només en els casos de dubte o desconeixement i fent-ho constar d'una manera explícita.

El bon compliment d'aquesta condició serà estimat pel jurat com a qualitat avaluadora dels treballs.

El següent questionari a què es refereix la present base ha estat aportat a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya per l'Arxíu d'Etnografia i Folklore de Catalunya.

I. Localitat i comarca de la recollida.

II. Data en què s'ha fet.

III. Cantaire, recitador o executant (noms, edat, condició social, llocs de naixement i de residència actual, etc.)

IV. De qui i lloc on va aprendre la cançó o tonada.

V. Altres dades (origen de la cançó o tonada: diades en què es canta o s'executa; gestes, feines o festivitats que commemora o acompanya; instruments que s'usen, etc.)

Segona.—En el recull de ballets i danses serà condició indispensable en les avui encara vivents, descriure tècnicament els moviments i evolucions, acompanyant-ne els corresponents gràfics.

Tercera.—Els reculls haurán de portar un lema i ésser tramesos a l'Orfeó Català (carrer Alt de St. Pere núm. 13), a nom de Joan Puntí, prevere, secretari de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Terme d'admissió: Per tot el dia 31 de desembre de 1922.

Quarta.—Per tal de conèixer els autors premiats quant es publiqui el Veredict, aquests haurán de trametre còpia del frag-

ment que se demani del recull, acompanyada del seu nom i residència.

Cinquena.—Els reculls premiats o distingits amb accèssit restaràn de propietat de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya al qual seràn incorporats en tot o en part i en la disposició i forma que convingui a l'esmentada Obra. Les peces de cada recull portaràn dintre el Cançoner el nom del seu col·lector.

Sisena.—El premis i accèssits podràn recollir-se de mans del senyor tresorer de l'Orfeó Catalá, dintre el mes següent a la publicació del Veredicte. En el cas d'esser dos els autors d'un recull distingit, el premi o accèssit els serà remès col·lectivament.

Setena.—Els reculls no premiats seràn tornats a llurs autors dintre el mes següent a la publicació del Veredicte, mitjançant presentació del lema i la primera pessa del recull.

El jurat estarà format per representants de les entitats Centre Excursionista de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya i de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

Barcelona, 1 de Juny de 1922.

Joaquín Cabot, president de l'Orfeó Catalá.—Pascual Boada, secretari.

NORMES GENERALS PER A LA RECOLLIDA DE CANÇONS I DE TOTA MENA DE MÚSICA POPULAR

Per tal de no rompre la unitat espiritual i la integritat de la cançó popular, se recomana la col·laboració íntima entre dos recercadors encarregats de recollir simultàniament l'un la lletra i l'altre la tonada.

Sempre que sigui possible, cal copiar la cançó sencera, això és, que en recollir-ne la tonada en sigui ensems copiada tota la lletra i viceversa. Per la mateixa raó és interessantíssim el recollir totes les variants que s'en trobin, tant de la melodia com del text, per mínimes que siguin i per poca importància que aparentment ofereixin. En la còpia del text de les variants no caldrà

escriure sinó els versos diferents, indicant la correspondència dels mateixos amb els de la cançó patró per mitjà de números. Quant a les melodies de les variants, han de copiar-se senceres. En el cas de trobar-se només la tonada o la lletra d'una cançó, caldrà també recollir-la i trametre-la.

Com és natural, en recollir una cançó, ha d'esser copiada fidelment, tant en la lletra com en la melodia, presentant la tal com el poble la diu i canta, amb les seves possibles imperfeccions i tot; de tal manera que mai, per cap raó ni conveniència, res no sigui en ella ni canviat ni corregit, afegit ni completat per aquell qui l'ha recollida; el qual, però, podrà anotar separadament els advertiments o aclaracions que judici de necessitat.

Es necessari, en recollir una cançó destinada al present Concurs, anotar-ne les circumstancies, com és ara: els moviments (depressa, a poc a poc, etc.), i els matisos en què es canta; la localitat on ha estat recollida; edat, sexe i procedència del cantaire; motius ocasionals de la cançó; en els jocs infantils, la manera com es juguen; en els ballets, danses i comparses i en les toques i crides típiques, les diades o èpoques en què es fan, la seva significació tradicional, la forma com son presentades i s'executen i els instruments que s'hi utilitzen; és a dir, totes aquelles circumstancies que poden ajudar a mostrar-nos en la seva puresa i viva realitat la nostra música popular.

Per a notar les cançons i tota mena de música popular, remarcuem novament que no n'hi ha prou amb la fidelitat de la lletra i de la tonada, sinó que per tenir el document folklòric complet, han d'esser acompanyades de totes les circumstancies ara tot just esmentades, les quals son la norma dels actes de la vida del poble, la batuta que guia les activitats subjectes a ritme i les causes que influeixen i condicionen l'emoció estètica popular.

Això fa que trobem: cançons rudimentaries (cançonetes de i per a infants, de jocs, invectives, formuletes, etc., i les que els grans canten per a distreure'ls, adormir-los i ensenyar-los) que son la més senzilla expressió musical, sovint només que un recitat accentuat amb cadença final; cançons de ritme persistent (de

bres, de camí, de treball mogut i ritmat, de balls i comparses) en que l'element predominant és el ritme, que pot ésser pausat, mogudet i apressat; cançons de melodia desenrotllada lliurement (de treball quiet o arítmic, com fer púntes, collir olives, esgranar panotxes, etc., on tenen cabuda les romancesques fins les referents als herois populars i a crims esgarrifosos, típiques dels rotlos de carrer; de colla, de caràcter polític, satíric o amorós; de captaire, morals, de costums patriòtiques, religioses, de beure de catori, serenates, etc.; de diada, que també son de costums, però regulades pel Calendari, com nades, carnavalesques, caramelles, passions: i de gresca, com paròdies i escarniments, pornogràfiques i escatològiques) en les quals el ritme no és, en general, de quadratura persistent.

En la recollida de cançons i especialment en la recerca que es faci en terres frontereres o en boca de cançonaires procedents de les matxixes, cal tenir en compte que, encara que la lletra no sigui en tot o en part catalana, han de recollir-se absolutament totes les cansons; tant perquè les melodies poden ésser adaptacions d'altres d'esteses per Catalunya, com també per a esbrinar les transformacions que, en sentit musical o literari, la influencia forana pot ocasionar.

BIBLIOGRAFIA

Manual per a recerques d'Etnografia de Catalunya.

L'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya, baix de la direcció acertada del Catedràtic de l'Universitat de Barcelona Dor. T. Carreras i Artau amb la col·laboració del Professor Auxiliar de la mateixa D. J. M. Batista i Roca, está duguent a cap una obra admirable. La de recullir amb tota cura i paciència tot el cabal folklòric de terres on se parla catalá, ja inédit ja imprés, com tots els objectes d'interés etnogràfic per formar amb el temps, el Museu etnogràfic de Catalunya.

S'han cercat per aixó un teixit de col·laboradors en totes les comarques, amb els quals están sempre en relació servint-los *gratuitament* els volums que van publicant, que son varis.

Mes ara, acaben de donar a llum un tomet en octau de 96 planes per orientar-los i facilitar-los la recerca dels materials. Aquest volum que titulen *Manual per a recerques d'Etnografia de Catalunya* está destinat a fer un gran be perque el folklorista troba en ell una guía lluminosa per entrar en les entranyes del poble i anar recullint els diversos elements que de tota ciència aquest posseeix. Está dividit en varies parts. La 1.ª conté el *Questionari General*, resum i ampliació al ensemps dels diferents Questionaris que ha anat publicant *l'Arxiu* desde la seua creació. La 2.ª es la *Secció gràfica i d'impresos* en que indica la pauta per l'adquisició de fotografies, fulles populars i col·leccions de periòdics i publicacions locals.

La 3.ª dona instruccions per l'adquisició d'objectes d'interés etnogràfic. La 4.ª es la Secció antropològica i la 5.ª parla de l'Psicologia del poble Catalá. Du també alguns *Apèndix*, entre ells mostres de papeletes, transcripció de dances i fotografies.

Per la publicació de tan interessant Manual mereixen sos autors l'enhorabona més coral. Agraïm l'exemplar rebut.

EL TRESOR DELS AVIS publica cada mes un quadern de 16 planes i un folletó d'una obra folklòrica d'altres 16, formant amb un any dos toms de unes 200 planes cada un.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Exemplar.	1 pts.
Semestre.	5 »
Any.	10 »

Redacció i Administració: Tip. Cat. de A. Ferrer Ginart

Quatre Cantons 3. Artá (Mallorca)

En aquesta Administració se serveixen les següents obres publicades:

Rundayes de Menorca.—Primer volum de Folklore Balear.

Vida Escolar.—*Dietari escolar* molt pràctic i de positius resultats en les escoles a la moderna. Preu: 0'40 pts. exemplar, 4'00 pts. Dna.

Registro General Escolar.—Registre per les escoles aont poden consignarse tots quants de datos necessita un mestre. Engloba tots els registres obligatoris de les escoles nacionals. Ed. A. per matrícula de 120 alumnes, 7 pts. exemplar. Ed. B. per matrícula de 88 alumnes, 6 pts. Ed. C. per 64 alumnes, 5 pts.

Nocions de Ortografia mallorquina de utilitat per tothom. Preu: 0'75 pts. exemplar i 7'50 pts. Dna.

Los jardines bajo la lluvia.—Poesias por Luis Amorós Amorós.